

кіберзлочинності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12 листоп.2014 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Права людини, 2014. – 200 с.

3. Кібервійна. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]. – <https://en.wikipedia.org/wiki/Cyberwarfare>
4. *Кравчук О. В.* Кібербезпека у гібридній війні : навчальний посібник / О. В. Кравчук. – Хмельницький. Хм. ЦНТЕІ, 2016. 130 с.
5. *Матвєєва О. В.* Кібертероризм у контексті сучасних маргінальних процесів / О. В. Матвєєва // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 103(1). – С. 184-190. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_103%281%29__27
6. *Мельник Д.* Запобігання комп'ютерному тероризму як один із напрямів протидії тероризму в Україні // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні, 2(21), 2010. С. 14-19.
7. *Мережко О.* Проблеми кібервійни та кібербезпеки в міжнародному праві / О. Мережко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3233>.

О. В. Токарчук
доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Київ)

МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ

Протягом тисячолітньої історії християнство в Україні зіткнулося з рядом катаклізмів та руйнувань. Кожне століття означено певними змінами у взаєминах між державою та церквою. Звернення до духовних, інтелектуальних пошуків українських емігрантів у міжвоєнний період у певній мірі передбачає дискусію про релігійні цінності, мету та засоби їх досягнення, сутність розуміння життя і свободи, відносини між державою та церквою і, взагалі, місце та роль церкви, значення релігії у державотворчих процесах.

Сьогодні ми простежуємо чітку державну політику в галузі церковного й релігійного життя в Україні. Так, 15 грудня 2018 р. відбулася важлива подія історичного значення – створення Української Помісної Автокефальної Православної Церкви. Український народ – православні, греко-католики, римо-католики, протестанти, іудеї, мусульмани – громадяни, цінністю для яких є свобода, стали свідками створення у незалежній українській державі незалежної православної церкви як запоруки державного суверенітету.

Президент України П. Порошенко у своєму виступі на Всеукраїнському Православному Об'єднавчому Соборі підкреслив, що автокефалія є частиною державницької проєвропейської та проукраїнської стратегії, яка послідовно втілюється

в життя. Це – основа нашого власного розвитку, зазначив він, розвитку держави й нації.

Щодо моделі державно-церковних відносин у незалежній Україні, то задекларований принцип відокремлення церкви від держави, підтверджують і слова президента П. Порошенка: “Держава не буде втручатися в діяльність церкви. В освячену Томосом православну церкву нікого силоміць запрошувати не буде. Це – питання вільного вибору для кожного віруючого”. Президент наголосив на повазі з боку влади вибору віруючих, яку церковну структуру відвідувати, проте держава гарантуватиме права священників і мирян УПЦ Московського патріархату, які добровільно приймуть рішення спільно творити Єдину Українську Православну Помісну Церкву, позбувшись впливу Москви.

Усвідомлення значимості релігійної сфери для державного функціонування в процесі становлення демократичної, правової держави, пошук оптимальних шляхів та визначення пріоритетів у державно-церковних відносинах актуалізують наукову спадщину еміграції міжвоєнного періоду. Українські інтелектуали за кордоном формували у науковому та освітньому просторі нове стратегічне бачення історії та перспектив розвитку Східної і Центральної Європи та допомагали елітам країн свого перебування побачити свій власний інтерес, який можна було б використати на користь українському народові.

Взаємини влади з релігійними організаціями на сучасному етапі розвиваються на принципово нових умовах, але ставлення до вищезначених проблем українських мислителів у зарубіжжі залишається значущим та вкрай актуальним.

Відносини між державою та церквою впливають в значній мірі на більшість державницьких процесів, цілісність нації, її досягнень як у внутрішньому політичному житті, так і на міжнародній арені [2, с. 3]. Церква виховує громадянина.

Б. Андрусишин та В. Бондаренко виділяють такі моделі державно-церковних відносин: 1. Держава розглядає церкву як невід’ємну частину державного організму – синкретична модель; 2. Держава розглядає церкву як певне суспільне утворення, що з окремих причин знаходиться поза системою, є чужим елементом у державі, іноді розглядається як ворожа щодо держави сутність – антагоністична модель; 3. Держава розглядає церкву як суб’єкта, що має рівні права, а відносини з нею є взаємовигідними; це партнер держави, який діє у суспільстві поруч з державою, іноді їх інтереси переплітаються; церква не зливається з державою, але й не протиставляє себе їй – симбіотично-партнерська модель [1]. Таким чином, моделі взаємин між державою та церквою побудовані на потрібному розділенні, де базовими є політичні засади співпраці держави і церкви

В. Слободян виокремлює державно-центристську модель стосунків держави і церкви, модель ліберального нейтралітету, традиційно-консервативну модель. Дослідивши праці В. Липинського, автор дійшов висновку, що, власне, третя модель формувалася у тих суспільствах, де церква і релігія долучилися до становлення

культури та державотворення, адже церква – це основа моральної і соціальної дисципліни, вона впорядковує людські інстинкти та бажання, думки, що є добром, а що злом у суспільному житті [9, с. 108].

Державно-центристська модель стосунків держави і церкви впливає з постійних впливів, втручань влади у функціонування релігійної організації, коли остання стає абсолютно залежною від держави [9, с. 106]

Модель ліберального нейтралітету зумовлена бездіяльністю та своєрідною сторонністю держави по відношенню до церкви, виключенні останньої з сфери політичної активності народу [9, с. 106].

У. Кошетар вказує, що правова система та політичний устрій держави здійснюють миттєву реакцію та вплив на релігію. Взаємини між церквою і державою дослідниця розглядає в залежності від конкретних історичних обставин. Моделі державно-церковних відносин українського інтелектуала В. Липинського та англійського дослідника Ф. Вогамана, ідеї яких розділяє практично століття, характеризуються винятковою схожістю. У. Кошетар, з'ясувавши концептуальні погляди вчених щодо стосунків влади та релігійних організацій, наводить типологію їх взаємодії: 1. Церковні провідники, релігійні установи з відповідною ціллю повністю підчиняють і контролюють державу – теократія; 2. Держава підчиняє і бере під контроль церкву; 3. Держава відокремлена від церкви; відповідно до правових норм держава не втручається у діяльність церкви, але й не ставиться вороже до неї; 4. Держава відокремлена від церкви, протиставляючи себе їй, релігійні організації і державні інституції налаштовані вороже один проти одного [6, с. 55].

Українські консерватори зосереджували увагу на пошуках моделей державно-церковних відносин в контексті перспектив українського державотворення. Пропонувалося створення правової клерикальної монархії й проголошення територіального патріотизму, який ґрунтувався би на християнських морально-етичних принципах греко-католицької церкви, як однієї з головних засад. Українська національна держава повинна була стати уособленням поєднання християнської та світської консервативної теорії [5, с. 14-15]. У доктрині українського консерватизму державою повинні керувати світські особи, які мають для цього матеріальні підстави, повинні визнавати й підтримувати авторитет церкви. Діяльність церковних інститутів покликана обмежувати притаманний людині егоїзм. Християнська церква виступала обмежуючим, з іншого боку формуючим чинником, маючи чітку ієрархічну структуру, традицію, організацію та дисципліну [5, с. 15].

С. Онищук підкреслює, що розвиток політико-правової, філософської думки у період Середніх віків та Нового часу про зародження і границі у стосунках між державою і церквою здійснив вагомий вплив на становлення сучасної типології державно-церковних взаємин, властивих певній країні у конкретний історичний період [8, с. 64-65].

На наш погляд, збережені не тільки християнством, але й іншими релігійними вченнями загальнолюдські цінності, що по різному проявляються у кожній окремій національній культурі, набуваючи в ній особливого характеру, потребують утвердження і поваги. Християнство як чинник персоніфікації і самоорганізації особистості має надважливе значення для нашої держави, що має тривалу історію та самобутню глибоку культуру.

Події у світі, та й саме життя висуюють і ставлять у центр філософське питання української духовності з віковичними релігійними основами, яка відроджується стихійно на рівні окремих особистостей, наголошуючи на цінності свободи кожної людської особи, першорядному значенні, а головне забезпеченні природних прав людини. Моральне оновлення та оздоровлення суспільства, формування нового самобутнього світогляду відбуватиметься поступово. Значення церкви тут ключове.

Світська влада повинна вірити у релігію, церква якої є споконвічною у державі. В цьому контексті варто звернутися до слів В. Липинського: "...ледачий, або переконаний кимось в неморальності панування та володіння землею, м'якотілий і м'якодухий "ліберальний" дідич продав своє село Жидові, або вибрали невіруючого старшину, чи раду громадську, тоді моральний авторитет священника серед громадянства не тільки тратить для такої влади всяке значення, але стає для неї шкідливим і небезпечним..." [7, с. 97].

Б. Андрусишин та В. Бондаренко наголошують на відсутності чіткої правової бази щодо участі церкви у політичному процесі, що є загрозою для держави, коли, наприклад, постало б питання захисту її від бунтівних дій окремих релігійних організацій на політичному ґрунті, в той же час неприпустимо дозволити окремим політикам використовувати можливості релігійних організацій у власних цілях [2, с. 361].

В. Липинський писав, що основою взаємовідносин між державою і церквою, політикою і релігією, владою і суспільством, силою і культурою, мечем та ідеєю є взаємне визнання та підтримка авторитету світської та церковної влад . На думку мислителя, у державі повинні діяти однаково для всіх норми громадської моралі; церковній владі слід контролювати й обмежувати дії світської влади, зважаючи на авторитет моральних норм. Таким чином, за теорією ученого, державна влада повинна бути зосереджена в руках матеріально незалежних "войовників-продуцентів", а релігійна – в руках ідейної, дисциплінованої, організованої інтелігенції [4, с. 315].

Я. Турчин проаналізувала погляди О. Ейхельмана щодо державно-церковної взаємодії. Ключовою у концепції вченого стала засада релігійної свободи. Він розмежовував поняття державності, права, закону та релігійних уподобань, разом з тим, розглядав церкву як важливий елемент побудови громадянського суспільства. З його погляду, держава має бути реально відокремлена від церкви, а правові норми – від церковного функціонування [10, с. 26].

В. Старосольський проаналізував розвиток відносин держави і церкви, зазначивши, що кожна нова фаза цих взаємин, це тісний зв'язок обох, але їх боротьба за

гегемонію. Прикметно, що співіснування держави і церкви у Візантії були відмінними від подібних відносин у світських Стародавньому Римі та Греції.

Український мислитель О. Бочковський уважав, що християнство, як світова релігія виявила яскраво універсалістські й наднаціональні змагання. Католицька церква прямувала до політичного проводу в Європі, Рим мріяв про домінування над всім християнським світом, папи римські вели боротьбу з представниками світської держави. Дослідник стверджував, що “це була боротьба середньовічної теократії з молодого плеократією, цебто відцерковленої державою”. Він відгукується про ці змагання як про найдраматичніший епізод європейської історії на зламі середньовіччя та нового часу [3, с. 171].

У подальшій перспективі головним напрямком розвитку взаємин між державою та церквою в Україні залишається партнерство двох суспільних інститутів. Держава повинна надавати всебічну підтримку церкві, останній, як важливому інституту громадянського суспільства, слід активно сприяти вирішенню наявних проблем в українському суспільстві засобами, передбаченими чинним законодавством [2, с. 372].

За умов тотальної глобалізації суспільного життя на порядок денний постає проблема формування нового прогресивного мислення, що сприяло б розв’язанню питань “всесвітнього масштабу”. Як бачимо, висновки українських мислителів у еміграції щодо моделі державно-церковних відносин різнилися, але вони базувались на власних спостереженнях ситуації у світі в конкретних історичних обставинах, на власному досвіді, пошуки їх спрямовувалися не лише на знаходження оптимальної форми держави та її взаємин з церквою, але й до досягнення суті людини, оскільки вона є вирішальним чинником світового розвитку, основою будь-якої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Андрусишин Б. І.* Державно-церковні відносини: природа, зміст, характер функціонування, типологізація / Б. І. Андрусишин, В. Д. Бондаренко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2009. – Вип. 7. – С. 94-104.
2. *Андрусишин Б. І.* Державно-церковні відносини: історія, сучасний стан та перспективи розвитку : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Б. І. Андрусишин, В. Д. Бондаренко. – Київ : Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2011. – 387 с.
3. Бочковський О. Вступ до націології / О. Бочковський. – Український Технічно-Господарський Інститут. – Регенсбург, 1947. – 235 с.
4. В’ячеслав Липинський та його доба: Книга перша: наукове видання; упорядники: Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ, Темпора, 2010. – 560 с.
5. *Кошетар У. П.* Роль Української греко-католицької церкви у формуванні галицького консерватизму 1900–1939 рр. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кошетар Уляна Петрівна ; Запорізький національний ун-т. – Запоріжжя, 2007. – 20 с.
6. *Кошетар У. П.* Філософська парадигма державотворчої концепції В. Липинського / У. П. Кошетар // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во Національного авіаційного університету “НАУ-друк”. – 2009. – № 1 (9). – С. 54-60.

7. *Липинський В.* Релігія і церква в історії України / В. Липинський – Накладом Видавництва Корпорації “Булава”. – Нью Йорк, 1956 р. – 111 с.
8. *Онищук С. В.* Формування партнерської моделі державно-церковних відносин в Україні: теоретичні і прикладні засади / С. В. Онищук // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – Львів : ЛРІДУ, 2015. – Вип. 42. – С. 61-67.
9. *Слободян В. Я.* Соціокультурна роль релігії та церкви в державотворчому дискурсі Українського консерватизму / В. Я. Слободян // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. – 2017. – № 1. – С. 104-111.
10. *Турчин Я.* Ідея правової держави в науково-теоретичній спадщині Отто Ейхельмана / Я. Турчин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. – Львів : Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2008. – Вип. 20. – С. 23-29.